

ДИЛЕМИ ЕТОСУ ВИКЛАДАЧІВ: КОМУНІКАТИВНИЙ КОНТЕКСТ

Викладачі сучасного університету відносяться до людино-центричних професій, пов'язаних з соціальними комунікаціями в різних сферах і формах, що породжує моральні виклики, колізії і тим самим актуалізує моральні відносини, академічний етос та моральну оцінку цієї професії.

Р. Гречкосій, розмірковуючи про системну кризу академічного середовища під тиском сервісизації і домінування ринкових вимог, зазначає, що воно «... проходить стадію жорсткого розшарування та ієрархізації, адже завжди є частина підтримуючих мейнстрімні тенденції, а частина тих, хто залишається вірним науковому полю своєї дослідницької діяльності» [1, с. 20]. Етичний аспект творчості науковців, моральна важливість наукового пізнання розкрито в [2]; етичні принципи функціонування вищої освіти схарактеризовано у [3]; визначено окремі комунікативні аспекти життєдіяльності цифрової людини [4] та цифрового етикету [5; 6];

Мета – узагальнити етичні дилеми діяльності викладача як інформаційного працівника і шляхи їх вирішення в комунікативному аспекті.

Прикладна етика відображає одночасно як принципи, що покликані вирішувати моральні проблеми, так і методи їх розв'язання та дилеми, що виникають в різних сферах і ситуаціях. Привертає увагу стаття, у якій Н. Головіна, окресливши проблемне поле етики освіти, виділила низку конфліктів дилем морального вибору: «конфлікт між свободою та примусом в освіті; конфлікт між освітою як засобом здобуття знань і як засобом успіху у житті; етичні проблеми комерціалізації освіти; моральні межі допустимості платного навчання доброчесності та істині у суспільстві; моральні конфлікти між сім'єю та навчальним закладом у процесі освіти; інформаційне зниження образу вчителя (викладача) та рівня сімейної поваги до педагога; моральні конфлікти між закладом освіти та засобами масової культури; пріоритети в

галузі інформації та їх вплив на авторитет учителя (викладача); моральні проблеми у застосуванні сучасних освітніх технологій; відчужені форми навчання (дистанційне та ін.) та можливі наслідки дегуманізації освіти; гуманістична критика новітніх інститутів освіти...» [7, с. 112]. При цьому моральна дилема як сфера прикладної етики, виникає у двох випадках, а саме: «коли людина зобов'язана робити два протилежних вчинки, оскільки обидва вони правильні, ... коли людина одночасно й повинна, й не повинна здійснювати один і той же вчинок» [7, с. 112]. Науковці підкреслюють, що мережева модель діяльності викладача підвищує роль і значущість етичного складника комунікацій, у які вони включаються [8, с. 83]. Вирішенню дилем сприяють такі моменти в соціальній комунікації викладачів: когнітивність як вплив на розширення інформованості; переконливість як вироблення цінностей; експресивність як заохочення до дій; сугестивність як вплив з метою зміни поведінки; ритуальність як підтримка традицій в спільноті.

Комунікативний контекст деяких етичних дилем розкривають наведені нижче антоніми. 1. Репродуктивне – продуктивне. Репродуктивне, що базується на знаннях, закладено в моделях інноваційно-цифрового розвитку та розвитку університетів у цифровому Суспільстві 5.0 [9]. 2. Керованість процесом комунікації – хаотичність комунікації. Доведено, що комунікативна компетентність «дозволяє викладачеві здійснювати цілеспрямовану діяльність, планувати процес комунікації та прогнозувати її результати, транслювати відповідні етичні норми і правила ефективної взаємодії, досягати успіху ...» [10, с. 31]. 3. Достовірність інформації (повідомлення) – спотворення інформації. Ця дилема стосується як закладу освіти у цілому, так і спільноти викладачів та її учасників. Вона гостро постає перед будь-якою інституцією особливо під час кризи, коли стоїть вибір перед керівництвом: повідомляти правду з ймовірністю паніки, юридичних наслідків, або ж давати дозовану і спотворену інформацію з наміром уникнути неочікуваних негативних наслідків. Кризові комунікації вимагають етичних стандартів, недотримання яких приводить до небезпечних репутаційних витрат [11, с. 193–194]. 4.

Володіння ефективними методами тайм-менеджменту – нездатність управляти часом. Оскільки комунікування потребує витрат часу (робочого і вільного), актуальним є поєднання адміністративного контролю використання викладачами робочого часу і самоконтролю як складника самоменеджменту, де важливо вміння викладача проводити аудит власного часу, визначати його витрати і обирати методи особистісного тайм-менеджменту серед широкого набору сучасних планувальників часу. Зрештою, мова йде про те, що високий рівень комунікативної компетентності не існує без аналогічного рівня часової компетентності.

Етизація комунікативного простору сучасного університету вимагає дотримання вимог академічної доброчесності як з боку здобувачів вищої освіти (самостійне виконання завдань і посилення на використанні джерела; надання достовірної інформації про своє навчання тощо), так і викладачів. Індивідуальна відповідальність викладача як елемент доброчесності затребувана в умовах поширення персоналізованих навчальних систем. Якість і доступність освітніх послуг, точність і справедливість оцінювання знань студентів і студенток відповідно до індивідуальних траєкторій навчання. Варто погодитися з тезою що «... доброчесність не обов'язково ґрунтується на зовнішніх моральних нормах чи релігійних вимогах. Вона виражається у внутрішньому пошуку сенсу, відповідальності й особистісному виборі. Для сучасних освітніх практик цей досвід є ключем до поглиблення розуміння доброчесності» [12, с. 122].

Етика професійних груп, у тому числі в освітньому середовищі, включає такі базові питання: «1) моральний статус групи; 2) професійно типові ситуації, що вимагають певної позиції; 3) моральні обов'язки і критерії їх виконання відповідно до позиції; 4) моральні кодекси, сформульовані у вигляді переліку моральних цінностей і норм» [13]. Наразі доречним є акцентування на необхідності комплексного і системного застосування етичних кодексів. Є. Стадний пропонує такі основні заходи: 1) фінансування вищої освіти в частині наближення до необхідних витрат з урахуванням результатів діяльності

закладу вищої освіти; 2) запровадження інформаційного супроводу підготовки фахівців завдяки автоматизації систем збору даних та опитувань здобувачів вищої освіти та випускників на ринку праці; 3) впровадження відкритого конкурсу призначення керівників закладів вищої освіти та підвищення ролі громадськості у контролі за їх діяльністю через наглядові ради; 4) програмування на національному рівні профорієнтації та індивідуальної траєкторії неперервного навчання серед школярів; 5) впровадження системи винагороди за працю викладачів не за тарифною сіткою на гарантованими надбавками, а за власними підходами університету до заохочення високих результатів їх роботи [14]. Етичні виміри роботи викладача стосуються численних напрямків його діяльності і базуються на врахуванні етичних дилем. У роботі з дилемами важливий особистий досвід усіх учасників комунікації (минулий досвід спілкування у різних ситуаціях, світогляд та його складові – цінності, мотиви, переконання), культурні відмінності, характер стосунків між учасниками комунікації. Регулювання етичної поведінки здійснюється від імені університетської спільноти, базуючись на принципі ефективності (корпоративний кодекс), і прикладної професійної етики. На перетині академічної (корпоративної) і професійної етики виникає окремий клас дилем.

Перспективні теми подальших досліджень: нормативність цифрової моралі й етичні дилеми у вищій освіті; етична експертиза комунікацій в онлайн-середовищі.

Список бібліографічних посилань

1. Гречкосій, Р. (2024). Системна криза академічного середовища: глобальний вимір. *Вища освіта України*, 1, с. 19–25.
2. Коробко, М. (2023). Університет як платформа для дискусій на тему етичного аспекту творчості науковців. *Українські культурологічні студії*, т. 2, 13, с. 17–20.

3. Сумченко, С. (2021). Етичні принципи функціонування вищої освіти. [online] У: *ЛОГОС*. Available at: doi:10.36074/logos-10.12.2021.v2.40 [Accessed 22 November 2024].
4. Воронкова, В. Г., Нікітенко, В. О. (2022) *Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика*. Львів-Торунь: Liha-Pres. 460 с.
5. Андрійченко, Ж., Близнюк, Т. та Майстренко, О. (2021). Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. [Online]. *Економіка та суспільство*, [online] 34. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-24> [Accessed 27 October 2024].
6. Цапко, А. М., Білецька, С. А. та Ковтун, А. В. (2023). Цифрова етика та академічна доброчесність: виклики та можливості в епоху інтернету. *Наукові інновації та передові технології*, [online] 13 (27), с. 682–893. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7281/7322> [Accessed 03 January 2025].
7. Головіна, Н. (2023). Проблемне поле етики освіти. *Філософські обрії*, 46, с. 108–119.
8. Кузнецова, І., Рубанець, О. (2023). Пізнання та комунікація в освітньому середовищі. *Вища освіта України*, 3, с. 22–27.
9. Краус, К., Краус, Н. та Осецький, В. (2021). Суспільство 5.0 на базі розвитку інноваційного університету та цифрового підприємництва. *Економіка та суспільство*, [online] вип. 28. Available at: <http://dx.doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-37> [Accessed 25 November 2024].
10. Сипченко, О., Гарань, Н. та Бойко, Н. (2022). Комунікативна компетентність викладача як важлива складова професіоналізму. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, [online] 2 (102), с. 26–35. Available at: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/274832> [Accessed 06 Jan. 2025].
11. Літвінчук, І. С. (2024). Етичні дилеми в кризових комунікаціях: баланс між правдою та маніпуляцією. *Вч. зап. НТУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, [online] т. 35 (74), 4, ч. 1, с. 193–199. Available at:

https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/part_1/34.pdf
[Accessed 05 Jan. 2025].

12. Пономаренко, О. (2023). Історичні семантики доброчесності у визначенні змісту сучасних освітніх і виховних практик. *Вища освіта України*, 4, с. 116–125.

13. Філіппова, І. Ю. (2024). *Професійна мораль як важливий чинник становлення психолога-фахівця* [online] Available at: <https://www.inforum.in.ua/conferences/15/21/134> [Accessed 02 Jan. 2025].

14. Стадний, Є. (2021). *Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах* [online]. 18 с. Available at: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/29467> [Accessed 14 Dec. 2024].

References

1. Grechkosii, R. (2024). The systemic crisis of the academic environment: a global dimension. *Higher education of Ukraine*, 1, pp. 19–25.

2. Korobko, M. (2023). The university as a platform for discussions on the ethical aspect of scientists' creativity. *Ukrainian cultural studies*, vol. 2, 13, pp. 17–20.

3. Sumchenko, S. (2021). Ethical principles of functioning of higher education. [online] *ΛΟΓΟΣ*. Available at: [10.36074/logos-10.12.2021.v2.40](https://doi.org/10.36074/logos-10.12.2021.v2.40) [Accessed 22 Nov. 2024].

4. Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. (2022). *Philosophy of digital man and digital society: theory and practice*. Lviv-Torun: Liha-Pres. 460 p.

5. Andriichenko, Zh., Blizniuk, T. and Maistrenko, O. (2021). Digital etiquette and communications: trends and requirements today. *Economy and society*, [online] 34. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-24> [Accessed 27 Oct. 2024].

6. Tsapko, A. M., Biletska, S. A. and Kovtun, A. V. (2023). Digital ethics and academic integrity: challenges and opportunities in the internet age. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, [online] 13 (27), pp. 682–893. Available at:

<http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7281/7322> [Accessed 03 Jan. 2025].

7. Golovina, N. (2023). The problematic field of education ethics. *Philosophical horizons*, 46, pp. 108–119.

8. Kuznetsova, I., Rubanets, O. (2023). Cognition and Communication in Educational Environments. *Higher education of Ukraine*, 3, pp. 22–27.

9. Kraus, K., Kraus, N. and Osetskyi, V. (2021). Society 5.0 based on the development of an innovative university and digital entrepreneurship. *Economy and society*, [online] iss. 28. Available at: <http://dx.doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-37> [Accessed 25 Nov. 2024].

10. Sipchenko, O., Haran, N. and Boyko, N. (2022). Communicative competence of the teacher as an important component of professionalism. *Humanization of the educational process*, [online] 2 (102), pp. 26–35. Available at: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/274832> [Accessed 06 Jan. 2025].

11. Litvinchuk, I. C. (2024). Ethical Dilemmas in Crisis Communications: Balancing Truth and Manipulation. *Scientific notes of NTU named after V. I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism*, [online] vol. 35 (74), 4, part 1. pp. 193–199. Available at: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/part_1/34.pdf [Accessed 05 Jan. 2025].

12. Ponomarenko, O. (2023). Historical semantics of integrity in determining the content of modern educational and educational practices. *Higher education of Ukraine*, 4, pp. 116–125.

13. Filippova, I. Yu. (2024). *Professional morality as an important factor in the formation of a specialist psychologist* [online]. Available at: <https://www.inforum.in.ua/conferences/15/21/134> [Accessed 02 Jan. 2025].

14. Stadny, E. (2021). *Some recommendations regarding the implementation of ethical codes in Ukrainian higher education institutions* [online]. 18 p. Available at: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/29467> (Accessed 14 Dec. 2024).

Хижняк Лариса. Дилеми етосу викладачів: комунікативний контекст.

Авторкою узагальнено етичні дилеми діяльності викладача як інформаційного працівника і розкрито шляхи їх вирішення в комунікативному аспекті. Зазначено, що в комунікативному просторі часто конфліктують між собою, створюючи умови для етичних дилем, такі антоніми: репродуктивність – продуктивність; керованість процесом комунікації – хаотичність комунікації; достовірність інформації (повідомлення) – спотворення інформації; володіння ефективними методами тайм-менеджменту – нездатність управляти часом. Наявність етичних дилем у різних видах діяльності викладача актуалізує важливість таких моментів розуміння комунікативного простору, як когнітивність, експресивність, сугестивність, переконливість, ритуальність. Серед напрямків розвитку академічного етосу викладацької спільноти особливу роль відіграє інтеграція професійної етики і академічної (корпоративної) етики університету на рівні етичних кодексів і чіткого визначення і впровадження етичних норм в усі аспекти менеджменту університету.

Ключові слова: соціальні комунікації, комунікативна компетентність, університет, етична дилема, професійна етика, академічна (корпоративна) етика.

Larysa Khyzhniak. Dilemmas of teachers' ethos: communicative context.

The author summarises the ethical dilemmas of the teacher's activity as an information worker and reveals the ways of their solution in the communicative aspect. It is noted that in the communicative space the following antonyms often conflict with each other, creating conditions for ethical dilemmas: reproductivity - productivity; controllability of the communication process - chaotic communication; reliability of information (message) - distortion of information; possession of effective time management methods - inability to manage time. The presence of ethical dilemmas in different types of teacher's activities actualises the importance of such aspects of understanding the communication space as cognitive, expressive, suggestive, persuasive, ritualistic. Among the areas of development of the academic ethos of the teaching community, a special role is played by the integration of professional ethics and academic (corporate) ethics of the university at the level of codes of ethics and the clear definition and implementation of ethical norms in all aspects of university management.

Key words: social communications, communicative competence, university, ethical dilemma, professional ethics, academic (corporate) ethics.